

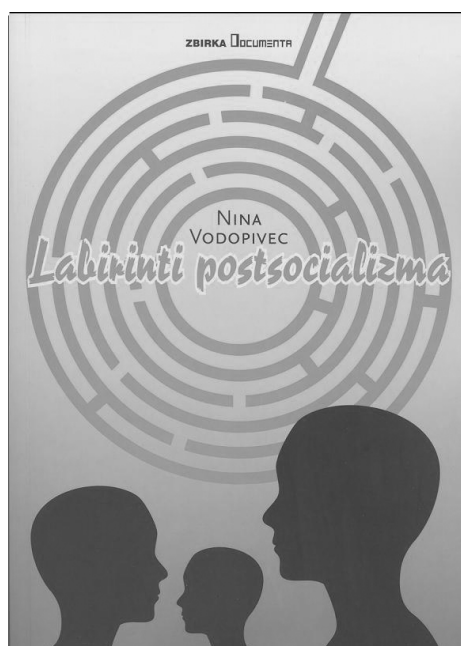
srede 19. stoletja dalje vse do emocionalnega doživljanja svobode ob vkorakanju partizanske vojske v Trst 1. maja 1945, ne da bi izpustila razočaranja posameznikov v povojnih obdobjih, tako po prvi kot po drugi svetovni vojni. Poleg tega seznanja italijanskega bralca z "drugim eksodusom", emigracijo več desetisoč ljudi neitalijanske narodnosti, večinoma Slovencev in Hrvatov, ki so po italijanski vojaški okupaciji zapustili Julijsko krajino. Avtorica spremlja usodo emigrantov v novem okolju, zlasti tistih, ki so se zatekli v Slovenijo. Na podlagi osebnih zgodb rekonstruira razvoj dogodkov posameznih družbenih kategorij, o katerih celovitega pregleda žal še nimamo, kot npr. primorskih intelektualcev (med drugimi Srečko Kosovel, Vladimir Bartol in Veno Pilon) ali primorskih žena, ki so bile v ospredju lokalne družbene dejavnosti (kot npr. Pavla Hočevnar ali Milka Martelanc).

Tudi v drugem poglavju avtorica s podobnim pristopom obravnava najprej politične osebnosti, ki so zaznamovale primorsko in slovensko okolje v prvi polovici prejšnjega stoletja. Vendar se ne omejuje na najpomembnejše like, kot je bil na primer liberalni veljak Josip Vilfan, temveč v naslednjih podpoglavjih razširi razlago na razne in različne kategorije, kot so bili vodje katoliškega gibanja, vezani predvsem na Goriško, ali na mladino, zbrano okrog razpuščenih mladinskih društev, ki se je zaradi nestrinjanja z zmerno in neučinkovito politiko uradnih manjšinskih predstavnikov odločila za najostrejšje oblike konfrontacije s fašističnim režimom in njegovimi podporniki. V odgovor režimski politiki etnične bonifikacije so se odločili za teroristične akcije, o katerih ciklično še vedno tečejo polemike, saj so te akcije v slovenskem kolektivnem imaginariju splošno sprejete kot upravičena reakcija na fašistično diktatorsko politiko, medtem ko so v italijanskih desničarskih krogih pogosto označene zgolj kot banditska dejanja. Avtorica se ne spušča v detaljno obravnavo posameznih primerov in ne daje podlage za morebitno polemiziranje, pač pa njena razlaga, kot vsako dobro zgodovinopisno delo, odpira nova vprašanja, tako da je prav ponovna interpretacija in širša obravnavo primorskega medvojne obdobja, po zgledu arhetipa Marte Verginelle, ena od nalog, s katerimi se mora soočiti historiografska stroka.

Borut Klabjan

*Nina Vodopivec: LABIRINTI POSTSOCIALIZMA. SOCIALNI SPOMIN
TEKSTILNIH DELAVK IN DELAVCEV. Ljubljana, Institutum Studiorum
Humanitatis, Fakulteta za podiplomski humanistični študij, 2007, 224 str.*

Kaj je spomin? Kaj spominjanje? Ali je spominjanje proces, ki poteka v širšem prostoru in v katerem se prepletajo različni, spremenljivi in celo konfliktni interesi? Kako se raziskovalno spoprijeti s spomini, da bi jih razumeli in interpretirali v nji-

hovi večplastnosti? In, ne nazadnje, kako prepoznati v spominskih izjavah raziskovalčev delež kontaminacije?

Doktorica antropologije Nina Vodopivec, avtorica knjige z nekoliko zavajajočim in preozkim naslovom, *Labirinti postsocializma*, se v njej ukvarja s temo oblikovanja postsocialističnega socialnega spomina na primeru slovenske tekstilne industrije. Temeljno raziskovalno vprašanje namreč ni, česa vse se in česa vse se (več) ne spominjajo različni akterji, ampak predvsem, zakaj se (lahko) spominjajo prav tega, česar se, zakaj prav v trenutku, ko se, in zakaj na načine, kot se. V njeni raziskavi je socialni spomin razkrit kot izjemno zapleten, generacijsko, nacionalno, spolno, interesno, prostorsko in časovno pogojen konstrukt selekcioniranih in na novo konstruiranih spominskih podob.

Spominu je s pomočjo izrazito analitičnega pristopa odvzela apriorno avtentičnost, nespremenljivost, znanstveno relevantnost in ga nadgradila z analizo njegove funkcijsko pogojene fluidnosti pri oblikovanju idej o skupinskih pripadnostih.

Delo Nine Vodopivec je izjemno v kontekstu (ne le) slovenske antropološke znanosti: v ospredje raziskovanja postavlja pripadnike mutirajočega razreda, kateremu ne moremo (več ali še) povsem izmeriti nove podobe – industrijskega delavstva. Verjetno je prav to eden od pomembnih razlogov, da ga raziskovalci dandanes tako redko, celo izjemoma, razumevajo kot relevanten raziskovalni objekt. Tekstilne tovarne in zaposleni v njih se namreč v avtoričinem delu izkažejo skorajda kot idealen raziskovalni primer tovrstnih raziskav; imajo svojo določujočo zgodovino in sedanost. Nekoč motor procesa industrializacije in oblikovanja delavstva (in množičnega zaposlovanja žensk!), kazalec hitrosti in uspešnosti razvoja socialistične družbe, regresira dandanes v panogo, do katere imajo akterji in komentatorji sodobnega razvoja dvoumen odnos. Material je avtorica zbirala v času od leta 2000 do 2004 med zaposlenimi in upokojenimi delavci propadlih in redkih še delujočih tekstilnih tovarn v Republiki Sloveniji. Statistika je nedvoumna: tekstilni obrati so začeli na Slovenskem nastajati že v obdobju avstro-ogrske monarhije, presegli število sto v obdobju med vojnama in postali podjetja splošnega državnega pomena v socializmu. Deleži zaposlenih so naraščali vse do vrhunca leta 1990, ko je bilo v tekstilni industriji zaposlenih kar 75.845

(predvsem) delavk in delavcev. Vrhunec sovpada z razpadom jugoslovanske države, z osamosvojitvijo Slovenije in spremembo političnega in gospodarskega sistema. Tektonske spremembe v narodnem gospodarstvu so odsevale tudi v stečajih tekstilnih tovarn in v radikalnem padcu števila zaposlenih; na vrhuncu, leta 1990, je bilo v tekstilni industriji zaposlenih 74.845 delavk in delavcev, leta 2004 pa še 21.535; vzporedno je upadal tudi delež zaposlenih v slovenski predelovalni dejavnosti z 21 odstotkov leta 1990 na 13 odstotkov leta 2004.

Vzporedno in v tesni odvisnosti s spreminjajočim se položajem tekstilne industrije so se spreminjale tudi predstave o njej in zaposlenih. Avtorico zanima konfrontacija in soodvisnost javnih diskurzov različnih akterjev: "medijev, zgodovinopisja, političnih ali ekonomskih elit, sindikalistk in sindikalistov ter tekstilk oz. tekstilcev" (Vodopivec, 2007, 30) v časovnem loku od obdobja socializma do danes in vsakokratne strategije, ki se ji razkrivajo skozi konstrukcije spominov vpletenih. Že od šestdesetih let dalje je bil javni diskurz o tekstilni industriji izrazito protisloven: po eni strani so jo zunanji opazovalci opisovali kot uspešno in produktivno, po drugi strani pa so ji očitali zaostalost in delovno intenzivnost. Zaposleni so s svojo produktivnostjo res neposredno prispevali k družbeni blaginji v socializmu, hkrati pa so izjave o tekstilni industriji, ki da z delovno intenzivnostjo rešuje predvsem socialne probleme okolja, implicirale ideje o njeni zaostalosti. Velike spremembe v gospodarski politiki se odražajo v začetku devetdesetih let tudi v drugačnem, novem pogledu na panogo: "navidez homogena entiteta tekstilcev v medijih je pričela razpadati. Časopisi so začeli pisati o direktorjih, sindikalistih in delavkah oz. delavcih" (Vodopivec, 2007, 46).

Požrtvovalne in žilave tekstilne delavke socializma so v postsocialističnem prostoru postale akterke zgodb o novem proletariatu, "ki naj bi ga porazila globalizacija" (Vodopivec, 2007, 47). Že od začetkov se je tekstilne industrije oprijela oznaka 'ženska', kar nikakor ni nepomembno za javno percepcijo tako panoge kot zaposlenih v njej. V času socializma je bila podoba tekstilke opremljena z atributi revolucionarnosti, podprtimi z nenehno eksploatiranimi zgledi iz starojugoslovanske delavske zgodovine: "v idealni podobi je delavka točna, pridna, ima trdno voljo, je vztrajna in odločna" (Vodopivec, 2007, 61). V novih časih ostajata podobi panoge in njene personifikacije – tekstilke – neločljivo povezani; tako kot celotna panoga v pogojih mitificiranega globalizma je tudi tekstilna delavka danes žrtev, pasivna sprejemnica zunanjega sveta, ki se ji gode krivice in živi v izjemno težkem položaju. Od revolucionarne, močne in požrtvovalne ženske je ostala in postala le požrtvovalna žrtev njej nedojemljivih in neobvladljivih procesov. Spomini in aktualne samorefleksije tekstilk tovrstnim javnim diskurzom ne sledijo, ampak so pogosto z njimi celo v ostrem nasprotju.

Knjiga v raziskovalni prostor ne prinaša le novega, do sedaj v socialni antropologiji močno zanemarjenega primera, ampak je ena redkih, ki se primera loteva izrazito analitično. Iskanje in uporaba najsodobnejših teoretskih pogledov na kompleksno

problematiko analize spomina/-ov se kažeta kot prioritetni. V delu je jasno zaznati raziskovalni lok, ki je raziskovalko vodil od etnoloških in antropoloških zbiranj in raziskovanj (zaradi katerih se je avtorica za nekaj mesecev tudi aktivno zaposlila v tekstilni tovarni) k poglobljeni analitični raziskavi, podprti z obsežno najsodobnejšo relevantno literaturo. Osebne izpovedi, izjave, časopisni, revijalni, filmski in drugi arhivski viri, ki so nedvomno predstavljali temelj raziskave, postanejo v knjigi primeri, argumenti, na katerih avtorica preverja in dokazuje teoretska izhodišča. Knjiga nas opozarja na izrazito zapletenost in prepletenost procesov, ki so soudeleženi pri oblikovanju, konstrukciji in dekonstrukciji spomina/-ov, ki se ne izražajo samo skozi govorno prakso in ki oblikujejo več kot zgolj miselne refleksije na preteklost. Zato ima knjiga nedvomno vrednost študijskega in raziskovalnega priročnika.

Tisto, kar je knjigi mogoče očitati, najverjetneje ne sodi v odgovornost avtorice: glede na to, da je avtorica opravila temeljito terensko raziskavo med glavnimi akterji njene zgodbe, tako med bivšimi kot aktualnimi zaposlenimi, med delavkami, delavci, vodstvenimi kadri, bi bilo izčrpnije prebiranje njihovih pripovedi vsekakor zanimivo in tudi širše uporabno. Zaradi, najverjetneje uredniške odločitve, ostajamo v pričakovanju 'potešitve', ki jo obljublja podnaslov knjige, *Socialni spomin tekstilnih delavk in delavcev*, nekoliko prikrajšani.

Upamo, da bo knjiga spodbudila tudi nekoliko več interesa za raziskovanje problematike postsocializma nasploh. Kajti tovrstne teme so dandanes, sicer v neslovenskih raziskovalnih družboslovnih in humanističnih krogih, zelo aktualne.

Sabina Žnidaršič Žagar

*Sabrina P. Ramet: SERBIA, CROATIA AND SLOVENIA AT PEACE
AND AT WAR. SELECTED WRITINGS, 1983–2007. Zürich – Berlin,
LIT Verlag, 2008, 288 str.*

Sabrina Petra Ramet, priznana profesorica politologije, ena najboljših "zunanjih" poznavalk jugoslovanskega socializma in postsocialistične tranzicije na Zahodnem Balkanu, svoji obsežni bibliografiji o tej tematiki dodaja knjigo *Serbia, Croatia and Slovenia at Peace and at War*, ki je pravzaprav izbor njenih člankov, prvotno objavljenih v uglednih mednarodnih revijah med letoma 1983 in 2007. Torej od časa, ko se je najhujša kriza v zgodovini socialistične Jugoslavije (SFRJ) šele napovedovala, se nato konec 80. let dokončno razplamtela in v 90. letih prešla v krvave vojne spopade ter v zadnjem času z osamosvojitvijo Črne gore in Kosova doživela nekakšen epilog v obliki dokončne dezintegracije nekdanje multietnične federacije.